

Правна същност и особености на управителското правно отношение

доц. д-р Вълчин Даскалов

Юридически факултет, Университет за национално и световно стопанство

1. Въведение

1.1. Органно и договорно правоотношение

С големите изменения в *Търговския закон*¹ през 2003г.² ролята на договора за възлагане на управлението на управителите на дружествата с ограничена отговорност и на членовете на управителните органи на акционерните дружества беше регламентирана законодателно. Наред с това, законът подчерта и значението на избирането на същите лица от компетентните органи на дружествата и тяхното вписване в търговския регистър. Макар и преследващи една и съща цел тези две правни явления придобиха известна самостоятелност. Избирането на управител съотв. на член на управителен орган се обособи като един сравнително самостоятелен процес: волеизявление от страна дружеството, изразено в решение на компетентния орган; изрично съгласие на избраното лице, дадено в писмена форма с нотариална заверка на подписите; вписване на избора в търговския регистър. От друга страна, въвеждането на задължителен договор за възлагане на управление с писмена форма за действителност за членовете на почти всички видове управителни органи не доведе до по-голяма яснота в отношенията между дружеството и членовете на неговите управителни органи, тъй като законът не съдържа разпоредби относно съдържанието на тези договори. Така възникнаха редица важни въпроси: доколко правата и задълженията на управителите и членовете на управителни органи произтичат от избора им за органи на дружеството и доколко от сключения договор за възлагане на управление; кое от двете явления, избора или договора, има приоритет, доколко евентуалната отговорност за вреди причинени на дружеството произтича от избора и доколко от сключения договор; могат ли двете явления да съществуват самостоятелно, или само в неразривна връзка? Всички тези въпроси могат да получат логичен отговор само

¹ По нататък *ТЗ*, обн. ДВ № 48 от 18.06.1991, посл. изм. ДВ, бр. № 105/2006.

² Публ. ДВ № 58 от 27.06.2003г.

ако отношенията между управителя съотв. члена на управителен орган и дружеството се разглеждат в тяхното единство, но като се отчита и известната самостоятелност на избора на органа и сключения договор за възлагане на управление. Това е възможно ако тези отношения бъдат разгледани като комплекс от две взаимно свързани, но въпреки това самостоятелни правоотношения: – правоотношение, което възниква въз основа на един сложен фактически състав, състоящ се от избор, съгласие на избрания и вписване в търговския регистър и едно второ правоотношение, което възниква от сключения договор за възлагане на управление. В съдържанието на първото правоотношение влизат правата и задълженията на управителя, които са типични за съответния орган на дружеството и чието упражняване и изпълнение гарантира нормалното функциониране на дружествения орган и съответно на дружеството като юридическо лице. Това правоотношение може да бъде наречено органно правоотношение. Второто правоотношение има договорен характер. Неговото съдържание трябва да допълни отношенията между управителя и дружеството с всички онези специфични особености, които не са уредени от закона, но имат важно значение за конкретното дружество.

1.2. Правен режим на управлението

Цялостната дейност, свързана с организацията, подготовката, сключването и осъществяването на търговски сделки, както и стопанисването на дружественото имущество, се осъществява от органите за управление на дружеството. Законодателството не съдържа легално определение на понятието “управление”³. Това понятие е предмет на изследване на стопанската теория, като използваните различни подходи целят най-вече разкриване на неговото икономическо съдържание⁴. В правната теория акцентът при изследването на управлението се фокусира върху формирането и изразяването на волята на

³ Неговото съдържание може да бъде очертано въз основа на анализ на **Правила за добро корпоративно управление**, приети с протокол № 72/18.12.2002г. на **Държавната комисия по ценните книжа** (след реформата 2003г. този ресор се пое от управление “Надзор на инвестиционната дейност” на Комисията за финансов надзор) въз основа на чл. 94 ал. 2 т. 3 от **Закона за публично предлагане на ценни книжа** (по нататък **ЗППЦК**, публ. ДВ № 114 от 30.12.1999г., посл. изм. ДВ № 105/2006). С цитирания протокол бяха одобрени предложените от **Организацията за Икономическо Сътрудничество и Развитие (OECD)** Принципи за корпоративно управление (*Principles of Corporate Governance*), публикувани в Бюлетина на Държавната комисия по ценните книжа (бр. 10/2002г).

⁴ Срвн. **Христов, Х.**, Основи на управлението, София, 2004, който разглежда управлението като човешка дейност, която е насочена към ефективно използване на материалните, финансови и трудови ресурси на организацията за постигане на нейните цели, (стр. 8).

юридическото лице и върху дейността по цялостната организация за изпълнението на тази воля⁵.

При отделните видове дружества осъществяването на управлението е регламентирано от законодателя по различен начин. При персоналните дружества (чл. 64 ал. 3 ТЗ) управлението принципно⁶ се осъществява от съдружниците. Това е логично, тъй като те отговарят лично, неограничено и солидарно за задълженията на дружеството, а тези задължения възникват именно чрез извършването на дейността “управление”.

При капиталовите дружества⁷ дейността по управлението е възложена от законодателя на специални органи за управление. Тези органи имат различен състав и функции при различните видове дружества. Общото между тях е дейността, която като цяло те трябва да извършват. Може да се твърди, че тяхната основна и най-важна задача е да управляват имуществото, което съдружниците са предоставили на дружеството. Тази дейност трябва да е съобразена с обичайния предприемачески риск и да е насочена към запазване и увеличение на дружественото имущество и по такъв начин към реализиране на печалба за дружеството и съответните дивиденди за съдружниците. Независимо, че при различните видове капиталови дружества управителните органи са различни и имат специфични особености, като цяло отношенията между членовете на тези органи и съответните дружества не се различават принципно. Това позволява съвместно изследване на общо-теоритичните правни основи на

⁵ Вж. Попов, П., Органи за управление на държавната стопанска организация, София, 1980, стр. 61-62.

⁶ При тези дружества законодателят също допуска възлагането на управлението на трети лица (срвн. чл.84 ал. 1 ТЗ).

⁷ Независимо, че *de lege lata* командитните дружества с акции (КДА) принадлежат към категорията на капиталовите дружества (чл. 64 ал. 3 ТЗ), управлението при тях има твърде много общи черти и с управлението на персоналните дружества. Съвета на директорите на КДА се състои от неограничено отговорните съдружници (чл. 258 ТЗ). При това дружество също възникват управителски правни отношения и макар съдържанието им да не се различава съществено от това на управителските правни отношения при типичните капиталови дружества, те възникват въз основа на друг фактически състав (вж. Ланджев, Б. в Рачев, Ф. и колектив, Търговско право, София, 2005, стр. 236). По тази причина те остават извън предмета на това изследване.

управителната дейност, както и да се говори за **“управителско правно отношение”**⁸. Този подход е възприет и в други правни системи⁹.

2. Понятие за управителско правно отношение

2.1. Правна природа

Дейността по управление на едно търговско дружество има комплексен характер и е насочена, както към самото дружество така и към другите участници в търговския оборот¹⁰. Тази дейност се осъществява чрез постоянните и целенасочени действия и бездействия на органите за управление. Това поведение е резултат от реализацията на целия комплекс специфични права и задължения, които в своята цялост представляват съдържанието на отношенията между дружеството и членовете на неговите управителни органи. Тези отношения имат характера на важен общественно-социален феномен, тъй като са в постоянно активно взаимодействие с един много широк кръг обществени и лични интереси:

- Търговското дружество е юридическо лице (чл. 63 ал. 3 ТЗ) и органите за управление са най-важната част от организационно-правната му структура. Дружеството може да бъде пълноценен самостоятелен правен субект само доколкото неговото управление функционира ефективно. Развитието на обществените стопански

⁸ Използваното в настоящата работа понятие **“управителско правно отношение”** изисква някои важни уточнения. На първо място, словосъчетанието се използва като събирателно понятие във връзка с всички видове органи за управление на капиталовите дружества: както във връзка с отношенията между ООД и неговите управители, така и за отношенията между акционерното дружество и членовете на неговите управителни органи. На второ място, не е възможно изследваните отношения да бъдат определени просто като едно комплексно правоотношение (срвн. *Павлова, М.*, Гражданско право – обща част, София, 2002, стр. 182), което се състои от две отделни правоотношения. Характерен белег на комплексните граждански правоотношения е признатото от науката обстоятелство, че съставните им две или повече отделни правоотношения имат общ правопораждащ юридически факт (вж. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял I, С. 1972 г., стр. 170). Този признак не е налице при разглежданите органно и договорно правоотношения. Те възникват въз основа на различни ЮФ/ФС, страните са същите, а основната връзка между двете правоотношения съществува между техните обекти (вж. подробно по-долу). Разглеждането на този комплекс от две правоотношения, които се намират в тясна взаимна връзка, като едно общо „правно отношение”, има съвсем прагматична цел: този подход позволява двете правоотношения едновременно да се разглеждат като две самостоятелни правни явления, като същевременно се подчертава и изследва тяхната тясна връзка. Авторът няма претенции за някакъв принос в обща теория на правото.

⁹ Вж. *Hopt, K.* Die Haftung von Vorstand und Aufsichtsrat, във Festschrift – Mestmäcker, München, 1996, стр. 913, бел. № 16.

¹⁰ Относно двете насоки на дейността по управление на стопанските субекти –вътрешна организационна и външна, насочена към третите лица, участници в стопанския оборот, вж. *Попов, П.*, Органи за управление на държавната стопанска организация, София, 1980, стр. 55-56.

отношения не на последно място зависи и от нормалното функциониране на отделните участници в тях като самостоятелни правни субекти;

- Дружеството съществува не само за себе си, а винаги като участник в обществения търговски обмен. Така управлението непряко засяга интересите и на другите участници в този процес, които влизат в отношения с него. Опазването на дружественото имущество е в пряка зависимост с интересите на дружествените кредитори;

- Управителите стопанисват чуждо имущество. От тяхната дейност пряко зависи ефективността на дейността на дружеството, а оттам и закрилата на имуществените интереси на съдружниците, които са предоставили това имущество и очакват възвращаемост на направената инвестиция под формата на дивиденди;

- За самите управители дейността по управление е пряк израз на тяхната професионална реализация. Чрез осъществяването ѝ те си осигуряват финансови средства за съществуване и имат пряк интерес от ефективност на управлението от една страна, а от друга страна и от закрила на своите лични интереси.

Поради голямата важност на тези отношения, законодателят ги е регламентирал чрез правни норми. Те принадлежат към категорията на правните отношения. Налице е най-същественният белег на правното отношение – неговата връзка с обективното право¹¹. Тези отношения могат да съществуват само като правни отношения. Юридическите факти, които ги пораждат, както и тяхното съдържание като комплекс от субективни права и задължения са нормирани от обективното право.

С оглед задълбоченост и пълнота на изследването, основният въпрос, който ще предопредели цялостния подход към разрешаването на поставените проблеми е въпросът за отрасловата принадлежност на тези правни отношения. Безспорно, тези отношения принадлежат към правните отношения на частното право. Независимо, че за дружеството възникват множество задължения с публично-правен характер (пр. отчетност към данъчните и социално осигурителните органи и др.), то задължението на управителите да организират и осъществяват тяхното изпълнение е преди всичко задължение към дружеството, а не пряко към съответните публично-правни субекти. Това обстоятелство не се променя и от факта, че не рядко законодателят гарантира изпълнението на публично-правните задължения на дружествата, като

¹¹ Срвн. *Павлова, М.*, Гражданско право – обща част, София, 2002, стр. 157.

предвижда в случай на неизпълнение пряка административно-наказателна отговорност в тежест на членовете на техните управителни органи¹².

При избора на критерии за определяне на отрасловата принадлежност на тези правни отношения следва да се приложи комплексен подход. На първо място, трябва да се изходи от отрасловата принадлежност на правните норми, въз основа на които възникват тези правоотношения¹³. Този подход, обаче не е достатъчен¹⁴ – допълнително трябва да се изследват и особеностите на техните елементи: участващите правни субекти, видът на субективните права и задълженията, които съставляват съдържанието на правното отношение, както и неговия обект.

Нормите, които уреждат управителските правни отношения систематично имат своето място в търговското право – ТЗ регламентира подробно юридическите факти, при чието проявление възникват и се погасяват тези отношения. Той съдържа и най-важните субективни права и задължения, които представляват тяхното съдържание, както и изричната правна възможност за допълнителната им детайлизация по договорен път. Субектите, участващи в тези отношения, са типични частноправни субекти – те имат юридическа самостоятелност и са равнопоставени - отношенията, в които участват, се развиват в хоризонтална плоскост без елементи на власт и подчинение. Това са, от една страна, търговските дружества, които са самостоятелни субекти на търговското право – търговци¹⁵. Дори в случаите, когато управляваното дружество е изцяло с държавно или общинско участие и компетенциите на общото събрание на съдружниците/акционерите са делегирани на държавен или общински орган¹⁶, страна по управителското правно отношение е самото дружество в качеството си на самостоятелен субект на търговското право, а не публичноправният орган.

Интересен е въпросът кой е другият субект, участващ в това отношение – органът на дружеството или всеки от неговите членове. В правната теория е безспорно, че органът на юридическото лице не е самостоятелен правен субект

¹² Срвн. пр. *Ценова, Л.*, Административни нарушения и наказания според данъчните закони, София, 2002.

¹³ Вж. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял I, С. 1972 г., стр. 155 и сл.

¹⁴ Така *Павлова, М.*, *op. cit.*, стр. 160.

¹⁵ Това качество на търговските дружества е закрепено императивно (чл. 1 ал. 2 т. 1 ТЗ) и се приема безспорно в литературата (срвн. *Герджиков О.*, Коментар на търговския закон, книга първа, С. 1991 г., стр. 44; *Рачев, Ф.*, в *Рачев, Ф. и колектив*, Търговско право, София, 1999, стр. 43; *Христофоров, В.*, в *Златарев, Е., Христофоров, В.*, Търговско право, София, 2003г., стр. 32 и мн. други).

¹⁶ Вж. чл. 61 ТЗ, срвн. чл. 8 от **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала** (обн. ДВ № 51 от 03.06.2003г, посл. изм. ДВ № 54/2006).

и правните отношения във връзка с управлението възникват между юридическото лице и отделното физическо лице, което е член на такъв орган¹⁷. Така, като другия субект, участващ в това право отношение, може да бъде определен съответният член на управителен орган на дружеството. Съобразно ТЗ, такива членове могат да бъдат физически лица¹⁸ при дружествата с ограничена отговорност (ООД) и физически лица и юридически лица при акционерните дружества (АД). Членовете на управителните органи са субекти на гражданското право – физически и юридически лица (чл. 1 и сл. и чл. 131 и сл. от **Закона за лицата и семейството**¹⁹). Независимо, че от тях фактически се изисква да извършват търговска дейност и предписаният от закона мащаб на дължимата грижа е грижата на добрия търговец²⁰, те самите не придобиват качеството на търговци. Това е още едно доказателство в подкрепа на тезата за частно-правния характер на управителските правни отношения.

Ако се изхожда от приетия от някои автори дуализъм в българското частно право²¹, би следвало да се диференцира дали тези отношения са граждански или търговски правни отношения. Поради дълбоката генетична връзка между двата правни отрасли подобно разграничение ще бъде трудно²². Според някои автори търговските правоотношения възникват от търговска сделка и винаги между търговците и техните клиенти²³. Други допускат известна диференциация и приемат съществуването на вътрешни търговски правоотношения, като за пример се посочват отношенията между търговеца и неговите помощници в предприятието, както и между поделенията на предприятието²⁴. Безспорно, управителското правно отношение не е търговско правоотношение в тесния

¹⁷ Вж. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, С. 1973 г., стр. 90; *Попов, П.*, Органи за управление на държавната стопанска организация, София, 1980, стр. 65 и др.

¹⁸ В ТЗ липсва изрично ограничение за управители на ООД да бъдат назначавани юридически лица. Практиката и теорията чрез тълкуване възприема такова ограничение (срвн. *Герджиков О.*, Коментар на търговския закон, книга втора, С. 1994 г., стр. 515; *Бобатинов, М.*, в, *Бобатинов, М., Калайджиев, А.*, Коментар на търговския закон, С., 1998, с. 88; *Стефанов, Г.*, Търговско право, отделни видове търговци, ..., Велико Търново, 2001, стр. 69 и др.).

¹⁹ По нататък **ЗЛС**, обн. ДВ № 182 от 09.08.1949, посл. изм. ДВ № 120/2002 г.

²⁰ Изрично уредено при членовете на органите на АД (чл. 237 ал. 2 ТЗ). По отношение управителя на ООД теорията недвусмислено приема прилагането на същия мащаб по аналогия (срвн. *Герджиков, О.*, Коментар на търговския закон, книга втора, С. 1994 г., стр. 533, *Таджер, В.*, Капиталови търговски дружества, С., 1997 г., стр. 97, и др.).

²¹ Така *Христофоров, В.*, в *Златарев, Е., Христофоров, В.*, Търговско право, София, 2003г., стр. 21; обратно *Герджиков О.*, Коментар на търговския закон, книга първа, С. 1991 г., стр. 12.

²² Вж. *Владимиров, И.*, Търговско право⁵, София, 2003, стр. 7.

²³ Вж. *Рачев, Ф.*, в *Рачев, Ф. и колектив*, Търговско право, София, 1999, стр. 30 срвн. и *Рачев, Ф.*, в *Рачев, Ф. и колектив*, Търговско право, София, 2005, стр. 26.

²⁴ Вж. *Христофоров, В.*, в *Златарев, Е., Христофоров, В.*, Търговско право, София, 2003г., стр. 26.

смисъл на това понятие. Макар едната страна (дружеството) винаги да е търговец и правната регламентация да се съдържа преимуществено в нормите на търговското право, то съдържанието на това правно отношение се различава съществено от типичните субективни права и задължения, които възникват въз основа на търговска сделка. От друга страна, тези правни отношения не могат еднозначно да бъдат причислени към гражданските правоотношения, въпреки че твърде много се доближават до понятието “комплексни” граждански правоотношения²⁵. Все пак основната част от правните норми, които ги дефинират, се съдържат в търговското право. Ролята на решаващ критерии за окончателно решаване на проблема с родовата принадлежност на управителските правни отношения може да изиграе техният трети елемент – обектът на правоотношението. Ако се подходи към обекта на правоотношението като към нематериална ценност (благо)²⁶ към чието създаване и гарантиране е насочен комплексът от субективни права и задължения и по такъв начин се обслужват обществените интереси, следва да се приеме, че обектът на управителското правно отношение е цялостната комплексна дейност по управление на дружеството. Тази дейност не представлява търговска дейност по смисъла на чл. 1 ТЗ, тя има вътрешен, организационен характер. Нейната цел е пряко да направи възможно самостоятелното битие на дружеството като правен субект, да организира, подготви и осъществи сключването на търговски сделки, както и упражняване на субективните права и изпълнението на задълженията, които възникват по силата на тези сделки. Безспорно, тази дейност макар и да не отговаря пряко на признаците на търговската дейност в тесен смисъл, представлява неразривна част от нея. Без дейността по управление, осъществяването на същинската търговска дейност от страна на дружеството е невъзможно. Затова и нейното минимално необходимо съдържание е гарантирано от законодателя чрез императивната уредба на един необходим комплекс от задължения на управителите в ТЗ. Тяхното изпълнение гарантира на дружеството минимум едно нормално функциониране като самостоятелен участник в търговския оборот. Изхождайки от тази гледна точка, управителското правно отношение може да бъде определено като едно вътрешно, организационно²⁷ правно отношение, което възниква и се развива по силата на специалните норми на търговското право. Наред с това, следва да се отбележи, че отношенията между управителите и дружеството имат и едно друго съдържание, което не стои далеч от подготовката, сключването и изпълнението на търговски сделки, но обслужва постигането и на по-други цели. Споменатите по-горе, уредени от ТЗ права и задължения на управителя имат един доста общ

²⁵ Вж. бел. 8.

²⁶ Вж. Павлова, М., *op. cit.*, стр. 388.

²⁷ Така Стефанов, Г., Търговско право, отделни видове търговци, ..., Велико Търново, 2001, стр. 69.

характер. Те трябва да бъдат конкретизирани и в много случаи детайлно доразвити, за да отговарят на индивидуалните особености на конкретното дружество. За дружеството трябва да възникнат задължения да финансира и създаде условия за изпълнение на задълженията на управителя – пр. предоставяне на служебен автомобил от определен клас, гарантиране на възможности за почивка и възстановяване и др. Интересите на управителя могат да се гарантират чрез възникването на редица негови субективни права с имуществено съдържание – право на възнаграждение за дейността, право на социално осигуряване, право на определени видове допълнителни застраховки и др. Очевидно, изхождайки от тази част на съдържанието на правното отношение може да се направи извода, че правното отношение има и друг обект, който има чисто материален характер. Интересите, които обслужва тази част от съдържанието на управителското правно отношение стоят твърде далеч от търговската дейност и имат по-скоро личен характер и за двете страни на правното отношение. По тази причина и законодателят не регламентира дори определен минимум от права и задължения, а предоставя тази възможност на участващите страни. Те могат да сключат договор, в който да ги уредят, както намерят за добре. Самият договор не е уреден от търговското право, ТЗ само го споменава и предписва задължителна писмена форма в някои случаи²⁸ (чл. 141 ал. 7 изр. второ, чл. 241 ал. 6 изр. второ и чл. 244 ал. 7, изр. първо ТЗ). Субсидиарното приложение на норми от гражданското право, които регламентират близки по предмет договори е необходимо. Разглеждайки управителското правно отношение от такъв ъгъл може да се твърди, че то е по-скоро гражданско правоотношение от категорията на облигационните отношения.

Възникват множество въпроси – кой е доминиращият обект на правното отношение, кои норми имат превес в правната регламентация, кои интереси са защитени от законодателя с приоритет и основният въпрос: управителското правно отношение към кой правен отрасъл клони и как следва да се определи, като гражданско или като търговско правоотношение? Този въпрос не може да има еднозначен отговор. Една част от правата и задълженията, които възникват, имат организационен характер и пряко са регламентирани от ТЗ. Целта на законодателя е да нормира един типичен за всички дружества минимум от права и задължения, чието упражняване и изпълнение ще гарантира функционирането на органа за управление. Тази правна връзка недвусмислено може да се определи като търговско правоотношение. Другата част от взаимните права и задължения, които възникват между същите субекти, имат относително

²⁸ В правната уредба на договорите с членовете на Надзорния съвет (срвн. чл. 242 ал. 6 ТЗ) и неизпълнителните членове на Съвета на директорите (срвн. чл. 244 ал. 7 изр. второ ТЗ) на АД липсва императивно уредена писмена форма

самостоятелно правно битие и обслужват преимуществено лични интереси на двете страни. Те се регламентират чрез една гражданскоправна сделка (договор) и съществуват само дотолкова, доколкото тя е била сключена. Тази част от съдържанието на управителското правно отношение отговаря на родовите белези на гражданските правоотношения, и може да бъде определено като гражданско правоотношение. Макар да може да бъде определено като отделно, самостоятелно правоотношение, този комплекс от права и задължения има спомагателен характер. Неговото правно битие е подчинено на първото правоотношение, което беше определено като организационно търговско правоотношение.

Извършеният анализ на двете обособени категории от субективни права и правни задължения, които възникват в правната връзка между търговското дружество и управителя, водят до извода, че всъщност възникват две отделни правоотношения²⁹ които имат относителна самостоятелност. По тази причина и с оглед тясната връзка между двете правоотношения, те заедно могат да се разглеждат като едно сложно съставно правно отношение с организационен характер.

2.2. Състав

Правното отношение, което възниква между отделния член на управителния орган и дружеството има сложен състав. То представлява една система от две обособени, самостоятелни правоотношения, които възникват между един и същи субекти, имат различно съдържание, но са свързани чрез своите допълващи се обекти³⁰. Първото правоотношение може да бъде наречено органно правоотношение и както беше подчертано по-горе, има белезите на организационно търговско правоотношение. Второто правоотношение има договорен характер и принадлежи към рода на гражданските правоотношения.

²⁹ Наличието на две правоотношения се приема от *Герджиков О.*, Коментар на търговския закон, книга втора, С. 1994 г., стр. 538. В Германия и Австрия разглеждането на управителското правно отношение като комплекс от две свързани, но относително самостоятелни правоотношения (*Trennungstheorie* = теория на разделянето) се е наложило трайно в науката и практиката (срвн. *Hüffer, U.*, Aktiengesetz⁵, München, 2002, Rn 4, стр. 404; *Zöllner/Noack* in *Baumbach/Hueck*, GmbHG. Kommentar. Verlag C.H.Beck, München, 2006, § 35 Rn 14, стр. 593; *Nowotny, C.*, in *Doralt/Nowotny/Kalss* (Hrsg), Kommentar zum AktG, Wien, 2003, § 75, Rn 5, стр. 790; *Kastner, W., Doralt, P., Nowotny, C.*, Grundriß des österreichischen Gesellschaftsrechts, 5. Aufl., Wien, 1990, стр. 221 и стр. 372).

³⁰ Разглеждането на правното отношение като един комплекс от две или повече прости правоотношения, които се намират в тясна взаимна връзка, не е ново за правната теория. С оглед на предмета на настоящето изследване, този подход беше възприет като удачен – той позволява двете правоотношения едновременно да се разглеждат като две самостоятелни правни явления, като същевременно се подчертава и изследва тяхната тясна връзка.

Тези две правоотношения имат самостоятелно правно битие³¹. Те възникват вследствие проявлението на различни юридически факти, имат различно съдържание и се изменят и прекратяват на различни основания. Въпреки, че някои задължения се припокриват, това не води до сливане на двете правоотношения³². Те запазват своето самостоятелно битие. Изследването на тяхната относителна независимост има голямо практическо значение.

Водеща роля в съставното правно отношение има органното правоотношение. Неговото съдържание до голяма степен предопределя и съдържанието на договорното правоотношение. Най-специфичните задължения на членовете на управителните органи са именно органните права и задължения. Техните носители изпълняват една специална функция – те са членове на един дружествен орган и техните права и задължения като цялост очертават дейността на този орган. Пълноценното упражняване на тези права и точното изпълнение на задълженията ще гарантира нормалното функциониране на управителния орган и по такъв начин и на самото дружество. Договорното правоотношение има спомагателен, подчинен характер. Чрез него управителската дейност придобива своята индивидуалност, отговаряща на нуждите на конкретното дружество.

Логичен е въпросът, дали управителското правно отношение може да съществува само като органно правоотношение – т.е. между дружеството и неговите управители да не бъде сключен договор за възлагане на управление.

До преди няколко години съществуваше трайна практика договори за управление да не бъдат сключвани. Те не бяха уредени изрично в ТЗ и макар теорията да ги приемаше, изследваше и подчертаваше тяхното значение, сключването им беше сравнително рядко явление. Договорът за управление беше уреден изрично само при дружествата с изцяло държавно участие³³. С приемането на голямата новела на ТЗ през 2003г. договорите с членовете на управителните органи бяха уредени изрично за всички видове капиталови дружества³⁴. Дори и след това изменение на ТЗ, според някои автори

³¹ Вж. Zöllner/Noack in *Baumbach/Hueck*, GmbHG. Kommentar. Verlag C.H.Beck, München, 2006, § 35 Rn 14, стр. 593.

³² Срвн. Герджиков, О., Коментар на търговския закон, книга втора, С. 1994 г., стр. 538 и бел. № 367.

³³ Вж. чл. 25 и сл. от отменения **Правилник за реда за упражняване правата на собственост на държавата в предприятията** (обн. ДВ № 10 от 01.02.1994г., отм. ДВ № 51/2003). Този подход приемствено беше възприет и в чл. 24 и сл. от **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала**, който замести предишния правилник.

³⁴ Срвн. при ООД: чл. 141 ал. 7 ТЗ; при АД: чл. 241 ал. 7, чл. 242 ал. 6 и чл. 244 ал. 7 ТЗ; при КДА: чл. 253 ал. 1 във връзка с чл. 256 чл. 244 ал. 7 ТЗ.

сключването на договори за управление не е задължително³⁵. Според това схващане, тези договори имат само уточняващ характер и ако дружественият договор е уредил подробно правата и задълженията на управителя, то договорът за управление може да се окаже ненужен. Според други автори, от правно-догматична гледна точка, договорът за управление е безусловно необходим – правното задължение за осъществяване на дейността по управление на дружеството възниква по силата на този договор³⁶. Ако той не бъде сключен, то за управителя не би възникнало задължение да управлява дружеството.

От една страна, изказаните съждения, че отношенията между управителя и дружеството могат да бъдат детайлирани и по друг път, са напълно основателни. Това важи най-вече за т.нар. “проектни дружества”, които се създават с единствената цел, най-вече с оглед на ограничаване на евентуалната юридическа отговорност, определен проект (пр. закупуване на недвижим имот и построяване на сграда) да получи юридическа самостоятелност чрез отделянето на дейността в едно самостоятелно дружество (обикновено ЕООД). Такива дружества обикновено нямат пълноценна ежедневна търговска дейност и не назначават работници и служители. За управител на подобно дружество обичайно се избира доверен служител на предприемача, който стопански осъществява проекта. Подобна е ситуацията и при някои дружества с холдингова структура. Дори дъщерните дружества да осъществяват самостоятелна търговска дейност, за управители формално се избират лица от управленската структура на холдинга. Нерядко такива лица биват избирани за управители в много от дъщерните дружества. В тези случаи, де факто отношенията с управителя се уреждат не между него и дружеството, което той формално управлява, а чрез договора му с дружеството-майка. Много често този договор има характера на трудов договор. Чрез договореното в него общо възнаграждение се овъзмездява и труда и усилията на служителя, които той полага като управител на едно или повече проектни/дъщерни дружества.

От друга страна, отговорът на този въпрос трябва да се търси преди всичко в съдържанието на нормативните разпоредби. Навсякъде в ТЗ, където е уреден този договор (чл. 141 ал. 7 ТЗ, чл. 241 ал. 7, чл. 242 ал. 6 и чл. 244 ал. 7, изр. първо ТЗ) законодателят е използвал изречението: **“Отношенията между дружеството и управителя (съотв. при АД: член на управителния съвет, член на надзорния съвет и изпълнителен член на съвета – бел. моя В.Д.) се уреждат с договор за възлагане на управлението...”**. Логическото

³⁵ Вж. *Кацарски, А.*, Търговски закон, Коментар, София, 2004г., стр. 34, също *Марков, М.*, в *Калайджиев, А., Голева, П., Марков, М., Маданска, М.*, Коментар на промените в Търговския закон, С., 2003г. стр. 54.

³⁶ Така *Герджиков, О.*, Коментар на търговския закон, книга втора, С. 1994 г., стр. 538 и бел. № 367.

съдържание на тази фраза е категорично и не предвижда възможност за диспозитивност на този договор. Там, където такава възможност е допустима, това е предвидено изрично в закона. В чл. 244 ал. 7, изр. второ ТЗ, във връзка с отношенията с обикновените членове на съвета на директорите на АД, законодателят съвсем ясно регламентира такава диспозитивност: **“Отношенията с останалите членове на съвета могат** (подчерт. мое - В.Д.) **да се уредят с договор ...”**. Внимателният анализ и граматическото тълкуване³⁷ на цитираните нормативни текстове налагат следния извод: сключването на договор за възлагане на управлението между дружеството и членовете на неговите управителни (при АД и контролни) органи е регламентирано по императивен път и е задължително³⁸. Единствено при АД с едностепенна система на управление, сключването на договор за управление с неизпълнителните членове на СД е уредено с диспозитивна норма. Законът дава възможност за избор на алтернативи - отношенията с обикновените членове на съвета на директорите могат да не бъдат уредени с договор – при тях сключването на договор за управление е просто една опция, която няма задължителен характер. Само в тези случаи може да се приеме, че управителското правно отношение има еднокомпонентен състав и съвпада с органното правоотношение.

3. Органно правоотношение

3.1 Правна природа на органното правоотношение

Органното правоотношение родово принадлежи към частните търговските правоотношения³⁹, в широкия смисъл на това понятие. Въпреки, че управлението на търговско дружество не е търговска дейност по смисъла на чл. 1 ТЗ⁴⁰, то има характера на една неразривно свързана с нея спомагателна

³⁷ Вж. Павлова, М., *op. cit.*, стр. 133.

³⁸ Сключването на договори за възлагане на управлението беше наложено и от фирмените отделения на съдилищата. Независимо, че тези договори уреждат вътрешни отношения и не са елемент от фактическия състав на органното правоотношение, регистърните съдии изискват договорите за управление да бъдат представяни във всички случаи, когато се вписват новоизбрани членове на управителни органи. Подобно твърде буквално тълкуване на закона не бива да се разглежда като безобидна проява на незнание и бюрокрация. Поради публичния характер на търговския регистър и на фирмените дела (чл. 5 ТЗ) представянето на договорите за управление в съда създава реална опасност от широко оповестяване на конфиденциална вътрешна информация (пр. размера на възнаграждението на управителя и др.). Това доведе до създаването на ответна практика в съда да се представят съвсем кратки договори за управление, съдържащи само по няколко изречения, а в последствие да се правят анекси към тях (които не се представят в съда), в които да се съдържа същинското съдържание на договора.

³⁹ Вж. Христофоров, В., в Златарев, Е., Христофоров, В., Търговско право, София, 2003г., стр. 25.

⁴⁰ Възниква въпросът, дали управлението срещу заплащане, извършвано по занятие, не би могло да попадне в категорията “други услуги” (чл. 1 ал. 1 т. 13 ТЗ)? Отговорът е отрицателен.

функция, без която същинската търговска дейност би била невъзможна. Органното правоотношение има организационен характер. Съдържанието му е насочено към постигането и гарантирането на две цели: първата цел е насочена навътре към самото дружество - да осигури вътрешната организация на работата на дружеството и действието на другите му органи до изискванията на един усреднен стандарт, който да гарантира функционирането му като самостоятелен корпоративен субект на търговското право. Втората цел е насочена навън – чрез управлението, в частност най-вече чрез упражняването на представителната власт, да се осъществява пълноценното участие на дружеството в отношенията с другите правни субекти и осъществяване на търговска дейност в тесния смисъл на това понятие.

3.2. Възникване на органното правоотношение

Регламентираните в ТЗ обстоятелства, които водят до възникването на органното правоотношение, не могат да бъдат квалифицирани като прост юридически факт. На пръв поглед е налице правна сделка, която твърде много прилича на договор – органното правоотношение възниква въз основа на две волеизявления. Всяка от страните изразява своето съгласие за възникване на правоотношението между дружеството и члена на управителния орган. Дружеството изразява положителната си воля чрез решение на Общото събрание (съотв. на Надзорния съвет при двустепенна система на управление), с което дадено лице се избира за член на съотв. орган (чл. 137 ал. 1 т. 5, съотв. чл. 221 т. 4 и чл. 241 ал. 2 ТЗ), а номинираният кандидат изразява съгласието си изрично в квалифицирана писмена форма с нотариална заверка на подписа (чл. 141 ал. 3, съотв. чл. 234 ал. 3 ТЗ). Внимателният анализ на двете волеизявления и породените от тях правни последици очертава следните особености, които категорично разграничават фактическия състав от договор:

▪ За разлика от договора, при който двете волеизявления са идентични по съдържание, но насрещни по посока, при възникването на органното правоотношение трудно може да се говори за синхронизирана насрещност на волеизявленията и пълно съвпадение на тяхното съдържание. Липсва типичното за договора единство на двете насрещни волеизявления – те не **“образуват едно цяло”**⁴¹. Законодателят не регламентира в каква поредност

Управлението разглеждано като търговска сделка може да има само външен характер и да има спомагателни функции – т.е. то не може да замести управлението като вътрешна организационна дейност, която чрез императивни норми е предоставена в компетенциите на органите за управление на дружеството. Тази логика е възприета и от ЗППЦК. Уредените в глава 18 управляващи дружества извършват точна такава дейност. Те обаче не могат да заместят органите за управление на управляваните от тях инвестиционни дружества.

⁴¹ Така *Калайджиев, А.*, Облигационно право. Обща част, София, 2001г., стр. 66.

следва да бъдат направени двете волеизявления и не предвижда едното да бъде условие за другото.

▪ Всяко волеизявление има относително самостоятелно битие. За всяко от тях ТЗ предписва изрична форма за действителност, която е различна: за да е действителен изборът на член на управителен орган, следва да е спазена формата и процедурата за вземане на решения от страна на съответния орган. Съгласието на избирания член трябва да бъде дадено в писмена форма с нотариална заверка на подписа. Българското право не познава формални договори с нехомогенна форма, при които за всяко от волеизявленията законът да предписва различна форма за действителност.

▪ Договорът има относително действие – поражда права и задължения само между страните. Възникващите при органното правоотношение права и задължения по принцип също имат относително действие, но индиректно засягат интересите на трети лица. Правните последици от избора на член на управителен орган са насочени и навън. Чрез упражняването на правата и изпълнението на задълженията се гарантира ефективното функциониране на дружеството като самостоятелен правен субект и участник в търговския оборот.

▪ Правата и задълженията, които възникват при органното правоотношение изцяло са определени от законодателя. Подобен подход е познат и при някои договори, при които нормативно е регламентирано широко естествено съдържание⁴². При договорите обаче, страните имат възможност сами да определят факултативното съдържание. При органното правоотношение такава възможност липсва. С оглед да гарантира една управителна дейност, която да направи възможно функционирането на дружеството като самостоятелен правен субект, законодателят е уредил най-важните права и задължения. Страните нямат възможност да ги променят или редуцират.

▪ Възможността за регламентиране на факултативни права и задължения между страните във връзка с осъществяването на дейността по управление на дружеството е предвидена изрично – това става чрез договора за управление, който поражда второто правоотношение в комплекса на управителското правно отношение.

⁴² Вж. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, С. 1973 г, стр. 222.

Предвид изложените по-горе съображения, възникването на органното правоотношение може да се разглежда като последица от реализацията на един сложен фактически състав. Фактическият състав се състои от две правни сделки. Първата сделка е изборът от страна на дружеството. Законът предписва формата на това волеизявление и органа, който трябва да го направи, в зависимост от вида на дружеството – общото събрание на съдружниците при ООД, съотв. при АД общото събрание на акционерите или надзорния съвет при двустепенна система на управление. Изборът става с решение на колективен орган (ОСС, ОСА или съотв. НС) и би могъл да се разглежда като многостранна сделка от категорията на решенията⁴³. Подобен подход би означавал тази сделка да се разглежда като сделка извършена между членовете на колективния орган и резултат от съвпадането на техните паралелни волеизявления⁴⁴. С оглед целите на настоящето изследване този подход е неудачен. Решението на колективния орган обективира волята на дружеството да избере едно лице за член на управителен орган. Това означава, че това решение би могло да се разглежда и като едно единно волеизявление от страна на дружеството⁴⁵. Още повече, че това волеизявление, произхожда от един орган, който по силата на закона има и волеобразуващи функции. Разглеждайки решението колективния орган за избор като проява на волята на дружеството, сделката може да бъде разгледана и като едностранна⁴⁶.

Втората сделка, елемент на фактическия състав е изричното съгласие на избрания член. При всички капиталови дружества законът предвижда специална форма за действителност на тази сделка – писмена форма с нотариална заверка на подписа (чл. 141 ал. 3; чл. 234 ал. 3 ТЗ). Тази сделка категорично има характера на едностранна – правните последици се пораждат въз основа на волеизявлението само на един правен субект.

Двете сделки спадат към категорията на едностранните сделки, които трябва да бъдат приети от определен орган, за да проявят своето действие⁴⁷. Последващото вписване на избора на члена в търговския регистър по партидата

⁴³ Срвн. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, С. 1973 г, стр. 203.

⁴⁴ Така *Сукарева, З.* в *Рачев, Ф. и колектив*, Търговско право, София, 2005, стр. 176.

⁴⁵ Този подхода не е чужд на законодателя – при АД с двустепенна система на управление членовете на управителния съвет се избират с решение на Надзорния съвет, който е колективен орган. С оглед на това решение дейността на НС се разглежда като представителство. Съгласно чл. 242 ал. 1 ТЗ **“Той (НС – бел. моя В.Д.) представлява дружеството само в отношенията с управителния съвет”**. Решението на колективния орган не се интерпретира като многостранна сделка, а като едностранно волеизявление от страна на дружеството.

⁴⁶ Тази концепция се възприема и в немската и австрийска правна доктрина, вж. *Hüffer, U.*, *Aktiengesetz*⁵, München, 2002, §84 Rn 4, стр. 404 и *Nowotny, C.*, in *Doralt/Nowotny/Kalss* (Hrsg), *Kommentar zum AktG*, Wien, 2003, § 75, Rn 5, стр. 790.

⁴⁷ Вж. *Таджер, В.*, Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, С. 1973 г, стр. 202.

на дружеството има характера на точно такова приемане. Органните права и задължения на избрания член възникват от този момент. Вписването е завършващият елемент от фактическият състав на органното правоотношение.

3.3. Съдържание на органното правоотношение

Съдържанието на това правоотношение е определено нормативно, то е от категорията на *naturalia negotii*⁴⁸. То представлява съвкупността от онези права и задължения, които по силата на закона възникват за члена на управителния орган. Именно тяхното упражняване от всеки член на управителния орган води до съвкупната дейност по управление на дружеството. Характерното за възникващите субективни права, е че те са неразривно свързани с възникващите задължения. Тяхното упражняване в твърде малка степен зависи само от вътрешната преценка на техния титуляр, както това е типично за субективните гражданските права - т.е. те имат характера на правомощия. Носителят на субективните органни права е длъжен да ги упражнява, тъй като от това зависи нормалното функциониране на управителния орган, а от там и цялостното управление на дружеството. Най-важното органно субективно право е правото на представителство – самостоятелно или заедно с други членове на управителния орган, в случай, че той е колективен, членът има право да извършва правни действия от името и за сметка на дружеството. Чрез упражняването на правото на представителство членовете на управителните органи осъществяват изявяват формираната воля на дружеството. Представителната власт е най-типичното субективно право, което възниква като част от съдържанието на органното правоотношение. Този вид представителство трудно може да бъде определен като законно представителство, а не може да бъде класифициран и като договорно представителство⁴⁹. С оглед разглежданото тук органно правоотношение, това представителство може да бъде определено като органно представителство.

Законът нормира две категории задължения: такива, които имат съвсем конкретен характер и такива, които имат общ, бланкетен характер⁵⁰. Изпълнението на първия вид органни задължения има за цел да гарантира най-важните страни от функционирането на дружеството като юридическо лице.

⁴⁸ За *naturalia negotii* вж. Таджер, В., Гражданско право на НРБ, Обща част, Дял II, С. 1973 г., с. 222.

⁴⁹ Попов, П., подчертава самостоятелния характер на този вид представителство и го разграничава от законното и от договорното представителство (вж. Попов, П., Органи за управление на държавната стопанска организация, София, 1980, стр. 102).

⁵⁰ По отношение членовете на управителните органи на АД, Ланджев, Б., в Рачев, Ф. и колектив, Търговско право, София, 2005, стр. 232, разглежда две основни задължения: "задължение за лоялност" и "задължение за грижа". Внимателният анализ на нормативните текстове показва, че законът е регламентирал и много други задължения, които не попадат в непременно в една от двете категории основни задължения.

Такива са задълженията свързани със свикването и организацията на работата на общото събрание на съдружниците и осигуряване на изпълнение на неговите решения, годишното счетоводно приключване и счетоводната отчетност, както и всякакви конкретни задължения от публичен характер, регламентирани не само от дружественото право, а и от множество административни, данъчни и др. нормативни актове от сферата на публичното право. При втория вид задължения, законът нормира общи принципи на действие, които следва да се прилагат в разнообразната ежедневна дейност на члена на управителния орган. При органите на еднолични дружества с държавно участие съдържанието на органното правоотношение е разширено с допълнителни задължения⁵¹, чието изпълнение има за задача да гарантира ефективното управление на тези дружества.

Съдържанието на органното правоотношение има предопределящо значение за съдбата на дружеството. Ефикасното упражняване на субективните права и точното изпълнение на задълженията гарантират нормалното битие на търговското дружество като самостоятелен правен субект и участник в търговския оборот. По тази причина усилията, които трябва да положи членът на такъв орган са много по-големи. Дължимата грижа е много по-голяма от тази в обикновените граждански отношения.

3.4. Прекратяване на органното правоотношение

Особеностите на органното правоотношение се проявяват и в правните възможности за неговото прекратяване. Това става винаги въз основа на един сложен фактически състав, състоящ се от едностранно волеизявление за прекратяване и последващо вписване в търговския регистър. С оглед приоритетния характер на органното правоотношение, случаите, когато е допустимо неговото прекратяване са изброени изчерпателно в закона.

Законодателят не предвижда прекратяване на органното правоотношение по взаимно съгласие на страните. Същото няма договорен характер и затова най-типичният начин за прекратяване на договорни правоотношения при него е неприложим. Тази особеност още веднъж подкрепя изложената по-горе теза относно специфичния фактически състав на възникване на правоотношението – чрез две самостоятелни волеизявления на страните, които имат характера на едностранни сделки.

Дружеството разполага с най-широки възможности за прекратяване на органното правоотношение. То има свободата по своя преценка, във всеки един

⁵¹ Такива са напр. правилата за обвързване на сключването на определени договори с провеждането на търгове или конкурси, както и разширените задължения за изготвяне и представяне на отчети и (вж. раздели V и VII от **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала**).

момент да го прекрати (срвн. чл. 141 ал. 4 ТЗ; чл. 233 ал. 4 и чл. 241 ал. 2 ТЗ). По правило прекратяването на органното правоотношение става въз основа на едностранно волеизявление на дружеството, направено от определен от закона негов орган. Този принцип е в сила дори и в случаите, когато инициативата за прекратяване идва от самия управител. Той е длъжен да отправи искането си за прекратяване на органното правоотношение първо към дружеството (срвн. чл. 141 ал. 5 ТЗ; чл. 233 ал. 5 ТЗ) и то да направи необходимото волеизявление за прекратяване. Управителят (съотв. членът на управителен орган) е орган на дружеството, чрез който то осъществява своята дейност, по тази причина законодателят принципно дава правото на самото дружество, чрез свое едностранно волеизявление да избира и съответно да освобождава този орган. Дори в случаите, когато прекратяването на органното правоотношение трябва да бъде прекратено по причини, които са извън волята на дружеството (напр. искане на управителя, изтичане на срока на мандата, и др.) едностранното волеизявление от страна на дружеството е основния елемент на фактическия състав на прекратяването. По такъв начин закона дава възможност на дружеството пряко до следи състава на своя най-важен орган и своевременно да може при необходимост да го допълни, съотв. замени, с друго лице. Пълната или частична липса на персонален субстрат в управителния орган на едно дружество води до блокиране на неговата дейност. Законодателят се отнася строго към този недостатък. Подобна празнина е нежелателна и в определени случаи е основание за прекратяване на дружеството (срвн. чл. 155 т. 3 ТЗ и чл. 252 ал. 1 т. 6 ТЗ).

Органното правоотношение може да бъде прекратено без волеизявление от страна на дружеството само по изключение – тези хипотези са уредени изрично в закона. В тези случаи едностранното волеизявление за прекратяване се прави от други лица с оглед защита на техния частен интерес (пр. лично от управител, който вече е поискал от дружеството да бъде освободен, но в определения от закона срок то не е сторило това; от кредитор, който е обезпечен със залог върху предприятие и е поискал назначаване на заложен управител⁵² и др.) или в защита на обществените интереси (от съда по несъстоятелността при обявяване в несъстоятелност; от настойника на поставен под запрещение управител и др.).

⁵² В тези случаи е спорно дали при назначаването на заложен управител на търговско дружество, членовете на неговите органи, които по закон са натоварени с управлението се освобождават или техните функции се изземват от заложният управител. Законът не урежда този въпрос. В своята практика арбитражният съд при БТПП приема, че управителните органи не се заместват от заложния управител, а само определени техни действия се ограничават (вж. решение от 04.08.2000 по ВАД № 74/2000, сп. “Търговско право”, бр.1/2000, стр. 94).

Множество въпроси поставя изборът на член на управителен орган за определен срок (мандат). При управителя на ООД няма императивни изисквания за мандат на управителя и евентуалната срочност на избора ще зависи само от волята на общото събрание на съдружниците. Относно членовете на управителните и контролните органи на АД ТЗ предвижда мандатност от 5 години (чл. 233 ал. 1), а за първия съвет на директорите избран при учредяване на дружеството – 3 г. (чл. 233 ал. 2). Законът не урежда изрично правните последици от изтичането на мандата и по тази причина следва да се приеме, че изтичането на мандата не води автоматично до прекратяване на органното правоотношение и не е самостоятелно основание за заличаване на члена на управителния орган в търговския регистър. Изтичането на мандата поражда задължение за компетентния орган отново да се произнесе с решение относно продължаването на органното правоотношение⁵³.

Относително самостоятелното битие на двете правоотношения в състава на управителското правно отношение намира израз и в правния режим на тяхното прекратяване. Прекратяването на двете правоотношения става на самостоятелни основания. Прекратяването на едното правоотношение не води автоматично до прекратяване на другото правоотношение. Така напр. законодателят не е предвидил прекратяването на договорното правоотношение с управителя да бъде основание за прекратяване и на органното правоотношение. Същото ще продължи да съществува с всички правни последици от това, докато дружеството не го прекрати чрез изрично свое волеизявление за това.

4. Договорно правоотношение⁵⁴

С голямата новела на ТЗ през 2003г. съществуването на самостоятелно договорно правоотношение беше регламентирано изрично, с което неговото значение беше подчертано от законодателя⁵⁵.

4.1. Правна природа на договорното правоотношение

Второто правоотношение притежава всички белези на гражданските правоотношения. Чрез анализ на неговия предмет то може да бъде квалифицирано към категорията на облигационните отношения⁵⁶. Целеният от страните резултат е ефективното управление на дружеството.

⁵³ Чл. 233 ал. 3 ТЗ допуска неограниченото преизбиране на членовете на органите на АД.

⁵⁴ Настоящата работа няма за цел изчерпателно да изследва договора за управление. Обърнато е внимание само върху онези особености, които подкрепят главната теза за дуализма на управителското правно отношение.

⁵⁵ Срвн. горе 2.2.

⁵⁶ Вж. *Калайджиев, А.*, Облигационно право. Обща част, София, 2001г., стр. 31.

Най-близкият по родови признаци и уреден в законодателството е договорът за поръчка⁵⁷. Възникващото в тези случаи правоотношение принадлежи към рода на мандатните правоотношения⁵⁸. Известни прилики са налице с и договора за изработка⁵⁹. Съответно към този договор ще се прилагат субсидиарно тези два правни режима. Спорно е доколко този договор може да бъде трудов договор. Някои автори допускат тази възможност с доста уговорки⁶⁰. Изхождайки от особеността на предмета на договора за възлагане на управлението и спецификата на неговото съдържание следва да се приеме, че този договор не може да бъде трудов договор⁶¹. От тази принципна позиция изхожда и **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала**⁶².

Както беше отбелязано по-горе, независимо от самостоятелния характер на двете правоотношения, те се намират в тясна връзка помежду си. Договорът за възлагане на управлението има помощен характер. Неговата цел е да доразвие правата и задълженията на съотв. член на управителния орган, които произтичат от органното правоотношение. Чрез този договор някои твърде общи и дори бланкетни органни права и задължения могат да бъдат детайлирани и да придобият съвсем конкретно съдържание, което да съответства на особеностите на съответното дружество и неговите специфични нужди от специални действия, свързани с управлението му.

Безспорно договорът за възлагане на управлението има допълнително, помощно значение в комплекса на управителното правно отношение. Не може да отрече обаче, че в този комплекс е налице и обратна връзка – договорното правоотношение влияе върху органното. По тази причина договорът за възлагане на управлението не може да бъде определен като акцесорен договор⁶³. Неговата самостоятелност е достатъчно изявена за да може да

⁵⁷ Вж. чл. 280 – 292 ЗЗД.

⁵⁸ Вж. *Стойчев, Кр.*, Търговски дружества на капитала: мениджмънт и неговата правна регламентация, С., 1992 г., стр. 50-53.

⁵⁹ Вж. *Таджер, В.*, Договор за управление на предприятие на еднолично търговско дружество с изключително държавно участие, в *Съвременни частноправни проблеми*, С., 1995 г., стр. 247.

⁶⁰ Вж. *Ланджев, Б.*, в *Рачев, Ф. и колектив*, Търговско право, София, 2005, стр. 233.

⁶¹ Вж. подробна аргументация в *Стойчев, Кр.*, Търговски дружества на капитала: мениджмънт и неговата правна регламентация, С., 1992 г., стр. 55 и в *Даскалов, В.*, Някои проблеми по отговорността на управителя на дружество с ограничена отговорност, в *Бизнес и право*, С., 1998г, стр.176-178.

⁶² Срвн. раздели VIII и IX.

⁶³ Според *Калайджиев, А.* (*Облигационно право. Обща част*, София, 2001г., стр. 31) липсата на обратна връзка между главен дълг и акцесорен договор е един от важните признаци на акцесорния договор.

съществува самостоятелно, дори след като органното правоотношение е прекратено.

4.2. Възникване на договорното правоотношение

Договорното правоотношение възниква от момента на сключване на договор за възлагане на управление. ТЗ предписва специална форма за действителност на този договор – писмена (чл. 141 ал. 6 /управител на ООД/, чл. 241 ал.6 /членове на УС/, чл. 242 ал. 6 /членове на НС/ и чл. 244 ал. 7 /членове на СД/ ТЗ)⁶⁴. Законът не предвижда някаква изрична поредност на възникване на органното и договорното правоотношения. По тази причина е възможно договорното правоотношение да възникне и преди да е възникнало органното правоотношение. Обикновено договорът за управление влиза в сила едва с вписването на члена на управителния орган в търговския регистър – т.е. с възникването на органното правоотношение. Няма пречка договорът за управление да прояви своето действие и преди този завършващ елемент на фактическия състав на органното правоотношение. В такива случаи правата и задълженията на управителя ще произтичат само от договора, ще бъдат насочени само в посока навътре към дружеството и могат да имат само ограничено значение. Правото да представлява дружеството пред трети лица, всякакви други права и задължения, които са насочени навън, както и правата и задълженията, които са регламентирани нормативно като съдържание на органното правоотношение, ще възникнат едва след вписването на управителя в търговския регистър.

Договорът може да бъде срочен или безсрочен. При управителя на ООД няма императивни изисквания за мандат на управителя и евентуалния срок на договора ще зависи само от волята на страните. Спорно е доколко предвидения относно членовете на управителните и контролните органи на АД мандат пряко влияе на срока на договора за управление. Предвид липсата на изрична законодателна привръзка, следва да се приеме, че задължителният мандат не превръща договора за управление автоматично в срочен⁶⁵.

Договорите с членовете на управителни органи на еднолични търговски дружества с държавно участие могат да бъдат само срочни като срокът на договора не може да надхвърля три години (чл. 26 от **Правилника за реда за**

⁶⁴ В **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала** писмената форма не е уредена изрично. В чл. 28 ал. 3 се споменава “подписване на договора”. Подписването е актът за манифестиране на волеизявленията на страните при сключването на договор в писмена форма и несъмнено този нормативен акт я приема за задължителна.

⁶⁵ Обратното виждане се застъпва в немската и австрийската литература (вж. *Hüffer, U., Aktiengesetz*⁵, München, 2002, § 84 Rn 15, стр. 407 и *Nowotny, C., in Doralt/Nowotny/Kalss (Hrsg), Kommentar zum AktG*, Wien, 2003, § 75, Rn 11, стр. 791.).

упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала).

4.3. Съдържание на договорното правоотношение

Правата и задълженията по договора за възлагане на управление се определят свободно от страните. Съдържанието на договорното правоотношение има за цел да допълни съдържанието на органното правоотношение и да отрази индивидуалните особености на конкретното дружество. Договорът позволява органните права и задължения да се конкретизират и детайлират, да бъдат уредени приоритетно тези задължения, които най-много съответстват на търговската дейност на всяко отделно дружество. Все пак чрез договора за възлагане на управлението не е възможно органните права и задължения да бъдат уреждани по принципно различен начин от регламентираното в закона или вътрешния устройствен акт на дружеството (дружествен договор или устав при АД)⁶⁶.

Договорът за възлагане на управлението урежда предимно имуществената страна в отношенията между дружеството и членът на управителен орган – размерът и начинът на изплащане на възнаграждението, други облаги имащи материален характер. Наред с това, могат да бъдат регламентирани и всякакви други условия, които дружеството трябва да осигури за своя сметка, които да улеснят осъществяването на дейността на управителя.

Законът не съдържа специални норми, които да регламентират необходимо съдържание (*essentialia negotii*) на този вид договори. Естествено съдържание на договора (*naturalia negotii*) също не е предвидено – уредените в закона права и задължения на управителя са част от органното правоотношение и не могат да бъдат разглеждани като естествено съдържание на договора за възлагане на управление. Конкретното съдържание на договора се определя изцяло самостоятелно от страните.

Друг е подходът към договорите за възлагане на управлението на едноличните търговски дружества с държавно участие. Чл. 27 от **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала** регламентира най-общо въпросите, които задължително следва да се уредят в договора: правата и задълженията на страните; размерът на възнаграждението и начинът на плащането му; отговорността на страните при неизпълнение на договора; основанията за прекратяване на договора, както и гаранцията при членовете на управителни органи на АД. С оглед осигуряване на ефективност в управлението на тези

⁶⁶ Така Zöllner/Noack в Baumbach/Hueck, GmbHG. Kommentar. Verlag C.H.Beck, München, 2006, § 35 Rn 171, стр. 642.

дружества, **Правилникът** предвижда като елемент от необходимото съдържание на договора за възлагане на управление едно задължение за изготвяне на бизнес програма на дружеството. Особено внимание е обърнато на възнаграждението на членовете на управителните органи. Раздел IX от **Правилника** урежда самостоятелен метод за неговото определяне в зависимост от комплекс икономически показатели на съответното дружество.

4.4. Прекратяване на договорното правоотношение

Управителското договорно правоотношение се прекратява на самостоятелни правни основания. Тъй като ТЗ не съдържа специални основания за прекратяване, приложими ще бъдат общите принципи на облигационното право. Правоотношението може да бъде прекратено чрез прекратяване на договора, чрез неговото разваляне⁶⁷ или чрез унищожаването му.

Договорът за възлагане на управлението може да бъде прекратен на общо основание при изтичане на срока (когато такъв е бил договорен), по взаимно съгласие на страните, както и при смърт или поставяне под запрещение на члена на управителен орган (съотв. и прекратяването на член – юридическо лице), съответно и при прекратяване на самото дружество. Българското облигационно право не се съдържа общи правила за едностранно прекратяване на договорите. Въз основа на изтъкната по-горе родова прилика с договора за поръчка, по аналогия може да се приложи разпоредбата на чл. 287 ЗЗД, която предвижда възможности за едностранно прекратяване на договора за поръчка. Съобразно този правен режим едностранното прекратяване става без да е необходимо да се дава на другата страна срок за предизвестяване. С оглед продължителният характер на изпълнение на договора за възлагане на управлението и на първостепенната важност на дейността по управление, това обстоятелство може да предизвика сериозни затруднения на другата страна. За да бъдат избегнати такива неблагоприятни последици при едноличните дружества с държавно участие този въпрос е уреден нормативно. Съгласно чл. 27 ал. 1 т. 4 от **Правилника за реда за упражняване правата на държавата в търговски дружества с държавно участие в капитала** основанията за прекратяване на договора за възлагане на управлението са част от необходимото съдържание на този договор – т.е. страните задължително трябва да ги уредят. Наред с това, чл. 29 ал. 1 от **Правилника** регламентира най-често срещаните основания за прекратяване, включително и възможности за едностранно прекратяване с предизвестие, както и извънредни възможности за прекратяване без предизвестие. Този подход е удачен и е препоръчително в договорите за възлагане на управление, сключвани и в другите дружества, винаги да бъдат

⁶⁷ Вж. *Калайджиев, А.*, Облигационно право. Обща част, София, 2001г., стр. 312.

включвани клаузи, които подробно да регламентират възможностите за неговото прекратяване, най-вече чрез едностранни волеизявления.

Прекратяването на органното правоотношение не води до автоматичното прекратяване на договорното правоотношение. В случай, че решението на компетентния орган за прекратяване органното правоотношение, бъде отправено изрично и до члена на управителния орган, то същото може да се разглежда като едностранно волеизявление, насочено към другата страна на договорното правоотношение и водещо до неговото едностранно прекратяване. В тази хипотеза договорното правоотношение може да бъде прекратено дори преди да е настъпило прекратяването на органното правоотношение, тъй като там завършващ елемент на фактическия състав е вписването в търговския регистър, което може да отнеме повече време. Няма пречка по договорен път прекратяването на договорното правоотношение да бъде обвързано от прекратяването на органното правоотношение. При наличието на подобна свързваща клауза⁶⁸ прекратяването на органното правоотношение автоматично ще води до прекратяване на договорното правоотношение.

Възниква въпросът, дали в случаите, когато органното правоотношение е било прекратено, договорното правоотношение може да бъде прекратено чрез разваляне на договора без предизвестие по реда на чл. 87 ал. 2 ЗЗД – ако изпълнението е станало невъзможно изцяло или отчасти. Отговорът на този въпрос зависи от съдържанието на договора за възлагане на управление. В случай, че то е съвсем пряко обвързано с упражняването на правата и изпълнението на задълженията, които произтичат от органното правоотношение, то прекратяването му ще бъде достатъчно основание за разваляне на договора за възлагане на управлението. Напротив, ако този договор съдържа значително по широк кръг права и задължения, които продължава да бъдат от интерес и за двете страни и след прекратяването на органното правоотношение, то няма да е налице основание за разваляне на договора по реда на чл. 87 ал. 2 ЗЗД.

5. Fazit

Разграничаването на органното и договорното правоотношение има важно теоретично и практическо значение. Отделното разглеждане на тези две правни явления позволява прецизно и изследване на основанията за тяхното възникване изменение, прекратяване и съдържание. Същите проблеми възникват и във връзка с отношенията между едно капиталово дружество и

⁶⁸ Тази свързваща клауза е известна в страните от германския правен кръг като **“Koppelungsklausel”** (срвн. *Zöllner/Noack* в *Baumbach/Hueck*, GmbHG. Kommentar. Verlag C.H.Beck, München, 2006, § 35 Rn 211, стр. 662; *Nowotny, C.*, in *Doralt/Nowotny/Kalss* (Hrsg), Kommentar zum AktG, Wien, 2003, § 75, Rn 34, стр. 795).

неговите контролни органи – контролър и съотв. надзорен съвет. Така предложеният подход може да бъде приложен и по отношение на тях.

Разглеждането на управителското правно отношение като комплекс от две самостоятелни правоотношения поставя отново въпроса за същността на отговорността на управителите за вреди, причинени на дружеството. Застъпването преди години виждане относно деликтния характер на управителската отговорност⁶⁹ не беше прието. Преобладаващото напоследък схващане относно договорния характер на тази отговорност⁷⁰ вече не изглежда така безспорно. Съмненията се пораждат от обстоятелството, че ТЗ изрично допуска диспозитивност на договора за възлагане на управлението по отношение на изпълнителните членове на съвета на директорите на АД (чл. 244 ал. 7, изр. второ ТЗ). Ако имуществената отговорност за вреди причинени на дружеството се разглежда строго като договорна отговорност, това би означавало, че в ограничените случаи, когато няма сключен договор за възлагане на управлението, не би следвало да се пораждат задължения за поправяне на евентуално причинените вреди. **Не такъв обаче е разумът на закона.** Въпросите относно тази отговорност следва да се преосмислят в светлината на дуализма на управителското правно отношение и да бъдат изследвани задълбочено.

* * * * *

Студията е публикувана за пръв път в сп. „Търговско и право“, брой № 6/2006 г.

⁶⁹ Срвн. Попов, П., Дружество с ограничена отговорност, в: Търговско право, част първа, БТПП, С., 1992, стр. 157; Розанис, С., Отговорност на управителя пред търговското дружество, в: Български законник, бр. 4/1993, стр. 52.

⁷⁰ Срвн. Герджиков, О., Коментар на търговския закон, книга втора, С., 1994 г., стр. 538; Стойчев, Кр., Търговски дружества на капитала: мениджмънт и неговата правна регламентация, С., 1992 г., стр. 23; Стойчев, Кр., Имуществена отговорност на членовете на управителните съвети, директорите и управителите на търговските дружества на капитала, в Търговско право, бр. 2/1992 г., стр. 11; Таджер, В., Капиталови търговски дружества, С., 1994 г., стр. 101; Григоров, Гр., Дружество с ограничена отговорност, С., 1994 г., стр. 107 и др.